

slutte sig til. Anne Peders maa være brændt først, og hun har vel angivet en eller flere af de øvrige. Et par af kvinderne har hørt til mellemstanden, saa det kan næppe være fattigdom, der har faaet dem til at gribe til trolddom for bevidst at bruge den til egen lykke. Mette Trolds eller Fandens har alt for delikat et navn til, at hun kan have været helt skyldfri.

Havde man forhørsprotokollerne, ville man sikkert faa samme fuldgyldige billede af processerne, som H. K. Kristensen har fremført i »Fra Ribe Amt«, 7., 8. og 9. bd.

John Kvist.

Livet i Kjelst for 70 Aar siden

Følgende Smaatræk er fortalt af Jens Kr. Jensen, Billum, der er født i Kjelst 1873. Skønt Jensen næsten er blind, har han en god Hukommelse.

I gamle Dage var der en Strandfoged i Kjelst, og Kjelst stod dengang i ret livlig Forbindelse ad Søvejen med Hjerting, Esbjerg, Fanø og Manø.

I Toften paa den Plads, hvor Maren Kristensen nu bor, laa der dengang en firelænget Gaard, som ejedes af Kristian Jensen, der foruden at drive sin Gaard og et Teglværk var en søgt Musiker paa Eggen. Ved Bryllupper og andre festlige Lejligheder blev der kaldt paa Kr. Jensen, som saa mødte med sit Dansetelt og sin Violin.

I 1886 blev Gaarden, der havde vidtstrakte Jordarealer, udstykket, og nu er der kun et Hus tilbage af den gamle Gaard.

Paa Toften tæt ved Fjorden var der dengang en Lade- og Losseplads, hvor Skibene, som kom fra Fanø og Esbjerg, lagde til med deres Varer, og paa Tilbagevejen blev Skibene saa ladet med Teglsten og Tørv, som var de Produkter, man dengang kunde komme af med fra Kjelst. Teglstene blev lavet paa Teglværkerne i Kjelst, og Tørvene blev fabrikeret rundt omkring. Der kom f. Eks. en hel Del Tørv til Kjelst fra Markskel i Aal Sogn.

Ved Siden af det allerede nævnte Teglværk hos Kr. Jensen, var der to andre Teglværker i Kjelst, som var i Drift. Det ene af disse ejedes af Mads Thuesen og det andet af Knud Knudsen, der i daglig Tale blev kaldt Knud Møller, da han ogsaa drev Billum Mølle.

Foruden de tre nævnte Teglværker laa der et ved Tarphage, tæt ved Varde Aa, men det blev siden revet bort under en Stormflod. Manden, der anlagde dette Teglværk, boede der, hvor Chr. Christensen, Billumtarp, nu bor.

Teglværkerne i Kjelst havde Ry for at levere gode Sten, og det var da heller ikke saa underligt, at de fleste af Sognets Bygninger paa den Tid blev opført af Mursten fra Kjelst. Ja, langt uden for Sognets Grænse havde man Brug for de gode Sten, der blev fabrikeret der, og Lægtere kom sejlede fra Esbjerg og Fanø for at hente Mursten. Paa Fanø blev Hotellerne »Nordby« og »Spangsbjerg« opført af dem.

Teglværkerne i Kjelst er nu forlængst ude af Drift, men det sidste Teglværk i Vester-Kjelst blev dog først nedlagt for ca. 20 Aar siden.

En Del Fartøjer sejlede ud fra Kjelst til »Skalbanken« ved Manø for der at hente Muslingeskal-

ler, som blev kaldt »Skæl«. Disse Skaller blev anvendt til Gødning paa de kalkfattige Jorder, og Folk kom langsvejs fra til Kjelst for at købe »Skæl«.

Naar saa disse Muslingeskaller blev transporteret til Bestemmelsesstedet, skulde de »brændes«, førend man kunde anvende dem. Dette foregik i et Hul i Jorden, hvor omkring der i en bestemt Højde var lavet en Vold af Græstørv. Rummet inden for Volden blev saa fyldt skiftevis med et Lag Tørv og et Lag Skaller, og derefter blev der sat Ild i Stakken, som saa kunde brænde i flere Dage.

Ved denne Behandling blev Skallerne pulveriseret, og herefter kunde man sprede dem ud paa Markerne og anvende dem som Gødning.

Som Gødning paa de Arealer, hvor man vilde saa Rug, anvendte man gerne Blaamuslinger, som blev sejlet til Kjelst fra Hjerting og Fanø.

De Mænd, som arbejdede med Skallerne, kaldtes Skalmænd. En af disse boede paa »Højbjerg«, og han hed Peter Nielsen og var Svensker af Fødsel. Peder Nielsen var i sine unge Aar i Besiddelse af enorme Kræfter. En Smed fra den Tid fortalte, at han var den stærkeste Mand, der nogen Sinde havde været i hans Smedie, da han havde løftet Smedens Forhammer og holdt den ud i stiv Arm. Det var der ingen tidligere, som havde kunnet. Der fortælles ogsaa, at han fra Herregaarden »Hesselmed« bar en Tønde Rug hjem paa sine Skuldre til »Højbjerg« i Kjelst.

Da Varde-Nr. Nebel Banen kom, ophørte Skalhandelen i Kjelst, og Folk fik nu Mergel, som gav bedre Resultat, end Skallerne havde gjort.

Paa den Gaard, som nu ejes af Jørgen Thomsens

Enke, boede Jacob Termansen. Han var en dygtig Landmand og en alsidig interesseret Mand. Særlig var han interesseret i Plantningssagen og blev derigennem en Foregangsmand for Egnen. Den smukke Beplantning, som findes ved Gaarden, har han fremelsket. Han drev en Planteskole, hvorfra Træer til Læ og Nytte blev solgt viden om.

Jacob Termansen var Broder til den kendte Kromand Niels Termansen, Oksbøl.

Tidligere var der adskillige Vaabenbrødre i Billum Sogn. Fra 1848 fandtes følgende: Mads Thuesen, Anders Andersen, Thue Jensen Thuesen, Hans Nielsen og Niels M. Nielsen. Sidstnævnte oppebar efter Krigen i 1848 en mindre Pension, da han dengang var saa uheldig at faa 3 Fingre skudt af.

Fra 1864 var der i Kjelst følgende Vaabenbrødre: Kr. Sørensen, Peder Kristensen, Hans M. Bruun, Kristian Jensen, Chr. Thomsen og Gunde Gundersen.

Desuden var der Peder og Anders Madsen, Billum, og Laust Kristensen (Skrædder), Billumtarp. Disse Vaabenbrødre er nu forlængst under Mulde. Den sidstlevende af dem var Chr. Thomsen, Kjelst, som blev udnævnt til Dannebrogsmænd.

I tidligere Tider bryggede Folk selv deres Øl, men for at lave Ølskulde man have Malt, som man selv tilberedte.

Malten blev lavet af Byg, som blev sat til Spiring i Vand. Derefter blev den tørret. Den sidste Behandling af den foregik i de saakaldte »Køllhuse«, hvoraf der var flere, som laa fordelt omkring i Sognet. — En halv Snes Ejendomme sluttede sig sammen og opførte i Fællesskab et »Køllhus«, som var et ganske lille Hus - - 6×6 Alen og 3 Alen højt

—. Kølhusene var tækkede med Rør fra Varde Aa, og inde i dem — der var kun et Rum i Huset — var der et Fyrsted, der blev kaldt »æ Gris«.

Malten blev lagt op paa Loftet, som var skilt fra Stuen med løse Brædder. Fra Fyrstedet kunde Varmen saa trænge gennem Aabningerne mellem Brædderne, og paa den Maade blev Malten saa gennemtørret.

Til Tider skete det, at der blev fyret saa meget i »æ Gris«, at der gik Ild i baade Malt og Kølhus.

Kr. A. Kristensen.

Fra Fiilsøs udtørring

Ved gravning af dræningsrender midt på sommeren 1949 i den nyligt tørlagte del af Fiilsø stødte arbejderne på en udhulet egestamme, som viste sig at være en gammel båd i lighed med den, der først på sommeren var udgravet på nationalmuseets foranledning i søens midterste del udfør Gammeltoft odde og dengang omtalt i »Vestkysten«.

Den sidst fundne båd lå ud for Christiansø eller det, man kalder »Bløde Pold«, den var dybt begravet i mudder og lå i retningen sydvest-nordøst, krænget noget over imod sydvest.

Da arbejderne blev klar over, hvad de havde fundet, standsede de arbejdet paa grøften og meddelte det til lærer Kristensen, Lunde, og til undertegnede. Da museerne og heller ikke lærer Kristensen havde tid til at tage sig af sagen, blev det un-